

Woede en verdriet in Louisiana

Nico Wilterdink

Arlie Russell Hochschild (2016) *Strangers in Their Own Land. Anger and Mourning on the American Right*. New York: The New Press. 351 pagina's, ISBN 9781620972250.

In 2011 besloot de veel gelezen sociologe Arlie Russell Hochschild onderzoek te gaan doen naar een voor haar geheel onbekende groep Amerikanen: aanhangers van de Tea Party, de uiterste rechtervleugel van de Republikeinse Partij, die een compromisloze strijd voert tegen belastingen, overheidszorg, regulering van het bedrijfsleven en beperkingen op wapenbezit. Als locatie koos ze het platteland en enkele kleine steden in Louisiana, de staat in de VS met het op één na laagste gemiddelde inkomen, de laagste gezondheidsscores, het hoogste percentage gevangenen en het grootste wapenbezit per hoofd van de bevolking. Het resultaat van haar onderzoek, *Strangers in Their Own Land*, verscheen vijf jaar later en heeft meteen een golf van publicitaire aandacht teweeggebracht, niet alleen in Amerika maar ook in Nederland.

Dat is om verschillende redenen begrijpelijk. In de eerste plaats natuurlijk vanwege het onderwerp, de opkomst en verbreiding van rechts populisme, dat met de laatste Amerikaanse presidentsverkiezingen nog weer sterk aan actualiteitswaarde heeft gewonnen. Maar ook vanwege de wijze waarop dit fenomeen hier benaderd is. In de overvloed aan beschouwingen die de laatste tijd aan populistische bewegingen zijn gewijd valt deze studie op door haar aansprekende inhoud, treffende beschrijvingen en levendige stijl. Dit moest een boek worden voor een veel breder publiek dan alleen sociologen en dat is het ook geworden. Jargon is vrijwel afwezig, de theorie is eenvoudig gehouden, statistieken zijn tot een minimum beperkt en de summiere methodische verantwoording is in een appendix geplaatst. Het is in zijn verhalende opzet te zien als een vorm van literaire non-fictie, of iets anders gezegd een geslaagde combinatie van sociologie en journalistiek.

Arlie Hochschild, representante van de *liberal* intellectuele elite, wilde begrijpen wat aanhangers van de Tea Party beweegt, welke emoties achter hun standpunten schuilgaan; ze wilde, in haar eigen woorden, de 'muur van empathie' doorbreken die tussen haar en deze andere Amerikanen stond. Daarvoor legde ze nauwe contacten en voerde ze lange gesprekken met een aantal actieve leden van de beweging. De hierop gebaseerde portretten beslaan een groot deel van het boek. Zo maken we kennis met een voormalige geschoolde arbeider van een chemisch bedrijf, die ontslagen werd wegens werkverzuim toen hij door blootstelling aan gevaarlijke stoffen te ziek was om te werken; met de burgemeester van

een klein stadje die trots laat zien hoe de industrie in zijn gemeente zich uitbreidt dankzij de winning van schaliegas; met een gospel-zangeres die gelooft dat het Einde der Tijden nabij is, maar die ook een fan is van een agressieve, op 'feminazis' scheldende radiocommentator; met een gepensioneerd werknemer van een telefoonmaatschappij die tegen iedere regulering is omdat het leven nu eenmaal bestaat uit het nemen van risico's; en met diverse andere vertegenwoordigers van wat in de media gestereotypeerd is als de boze blanke middenklasse. Het raadsel – de Grote Paradox, zoals Hochschild het noemt – is waarom deze mensen zich keren tegen overheidsmaatregelen waar zij toch duidelijk baat bij (zouden kunnen) hebben: tegen uitkeringen waar ze vaak op zijn aangewezen, tegen adequate publieke voorzieningen (collectieve gezondheidszorg, openbaar onderwijs, infrastructuur), tegen effectieve maatregelen op milieugebied. Het is vooral op dat laatste gebied dat de Grote Paradox zich op onthutsende wijze toont. Alle geïnterviewden berichten over ervaringen met milieuvervuiling en milieurampen veroorzaakt door chemische bedrijven en gas- en oliewinning in hun omgeving. Ze vertellen bijvoorbeeld hoe zij zelf als werknemer door blootstelling aan gevaarlijke stoffen medische klachten ontwikkelden, hoe collega's van hen ziek werden en voortijdig stierven, hoe hun huis en de huizen van hun burens door ondergrondse boringen werden weggevaagd, hoe zij te lijden hebben van stank en vervuild water, hoe bommen zijn verdwenen en vers gevangen vis oneetbaar is geworden. Maar de industrie die dit allemaal heeft veroorzaakt stellen zij hier zelden voor verantwoordelijk, en scherpere milieuwetten of strengere overheidscontrole op de naleving daarvan wijzen ze meestal uitdrukkelijk af. Want de markt, het bedrijfsleven, de zakenwereld staat per definitie aan de goede kant, de overheid, en dan vooral de federale overheid, aan de verkeerde. Bedrijven zorgen immers voor werk en inkomen, de regering pakt een deel van dat inkomen af en deelt het uit aan mensen die het niet verdienen.

En daar begint het 'diepe verhaal', zoals Hochschild het noemt, het door emotionele ervaringen getekende wereldbeeld dat aan de politieke overtuigingen van deze mensen ten grondslag ligt. Ze vat dat in het beeld van een lange rij die de Amerikaanse bevolking voorstelt, waarin de onderzochten ergens in het midden staan. Lange tijd was het vanzelfsprekend dat de hele rij vooruitging, maar nu is die tot stilstand gekomen. En niet alleen dat; zij, de mensen van het midden, de gewone, blanke, fatsoenlijke, christelijke, hardwerkende Amerikanen moeten toezien dat anderen – zwarten, buitenlanders, moslims, homo's – voordringen en worden voorgetrokken, door een regering onder leiding van een zwarte president en met steun van de gevestigde media, die henzelf voorstellen als achterlijke *rednecks*. Zo gaan ze ten opzichte van die anderen achteruit en krijgen ze het gevoel vreemdelingen in hun eigen land te zijn geworden. Een land waarin hard werken te weinig beloond wordt, (voormalige) buitenstaanders het steeds meer

voor het zeggen krijgen en traditionele hiërarchische verhoudingen tussen blanken en zwarten, mannen en vrouwen, gevestigde Amerikanen en diverse (etnische, religieuze, seksuele) minderheden stelselmatig worden ondermijnd.

Een hard soort meritocratisch individualisme, waarin iedereen geacht wordt voor zichzelf te zorgen en door eigen inspanningen een betere positie te verwerven, gaat hier samen met een verregaand collectivisme, waarin scherpe scheidslijnen en onoverbrugbare tegenstellingen worden gecreëerd tussen de eigen groep, gedefinieerd in nationale, etnisch-rationale en moreel-religieuze termen, en de anderen, de buitenstaanders. De overheid (afgezien van leger en politie) is de vijand omdat ze beide ondermijnt: het meritocratisch individualisme door op grote schaal uitkeringen te verstrekken aan mensen die het niet verdienen, en de groepsafbakening door de buitenstaanders als gelijken te behandelen of zelfs te bevoordelen. Het oprukken van die buitenstaanders is een bedreiging en een aanslag op het collectieve zelfrespect. De beduchtheid daarvoor gaat zo ver dat materiële belangen daaraan ondergeschikt worden gemaakt. Emotionele belangen – zelfrespect, gevoel van eigenwaarde, een stabiele en overzichtelijke morele orde – prevaleren boven materiële belangen, inclusief het belang van een goede gezondheid.

Toen Hochschild haar diepe verhaal voorlegde aan haar respondenten, kreeg ze louter instemmende reacties. 'You've read my mind', zei een van hen, en anderen lieten zich op vergelijkbare wijze uit. Ze was er uiteindelijk in geslaagd, kon ze vaststellen, de 'empathy wall' te doorbreken.

Maar hoe plausibel Hochschild's interpretatie ook is, ze roept verschillende vragen op. Om te beginnen is niet helemaal duidelijk waarop ze deze constructie heeft gebaseerd. Die vloeit niet zonder meer voort uit de gepresenteerde interviewgegevens, en vermoed kan dan ook worden dat ze zich mede heeft laten leiden door eerdere studies over dit onderwerp, gesitueerd in andere delen van Amerika, die op dezelfde of vergelijkbare motieven hebben gewezen, zoals *What is the Matter with Kansas?* (2004) van de journalist Thomas Frank en *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism* (2012) van de sociologen Theda Skocpol en Vanessa Williamson. Volledig nieuw of verrassend kan Hochschild's samenvattende beeld dan ook niet worden genoemd.

Ook doet zich de vraag voor naar de 'juistheid' of volledigheid van dit beeld. Het feit dat de onderzochten zich er volledig in herkenden zou hiervoor als bewijs kunnen gelden, maar wijst tegelijk op een mogelijke beperking: het is een verhaal dat voor de respondenten acceptabel was omdat het strookte met hun zelfbeeld. Sociaal onwenselijke, verboden, min of meer verdrongen emoties passen daar niet in: hevige haat en wrok, geweldsfantasieën, plezier in het symbolisch afmaken van (vermeende) vijanden. Expliciet tonen de respondenten zulke emoties zelden, maar men hoeft geen psychoanalyticus te zijn om te veronderstellen dat deze

deel uitmaken van hun emotiehuishouding. Aanwijzingen hiervoor zijn te vinden in de gretigheid waarmee agressieve, scheldende commentatoren op televisie en radio bekeken en beluisterd worden en in het enthousiasme dat de nieuwe presidentskandidaat Donald Trump wist op te wekken. In een hoofdstuk beschrijft Hochschild een bijeenkomst in New Orleans van Trump en zijn aanhangers waarin diens agressieve en vijandige woorden met juichende instemming worden beantwoord. Trump zegt dingen die naar gangbare maatstaven niet mogen, brengt min of meer verboden emoties aan de oppervlakte en brengt zo zijn aanhangers in een staat van euforie.

Hochschild signaleert het, zoals ze ook opmerkt dat populaire, door de respondenten bewonderde journalisten van tv en radio regelmatig 'extreme' bewoordingen voor politieke tegenstanders gebruiken (zoals *tyranny* en *terrorists*) die de respondenten zelf tegenover haar niet in de mond nemen. Maar daarin ziet ze geen aanleiding haar begripvolle beeld bij te stellen. Dat hangt wellicht samen met de aard van de door haar voorgestane emotiesociologie, waarin de bewuste belevingswereld van mensen, de manieren waarop zij zelf vormgeven aan hun emoties, centraal staat en geen plaats is ingeruimd voor psychologische mechanismen als verdringing en projectie (vgl. Van Daalen 2009). Het zal zeker ook te maken hebben met de warme gevoelens van vriendschap die Hochschild voor haar respondenten ontwikkelde. Telkens weer schrijft ze hoe bijzonder aardig, hartelijk, open en gastvrij die mensen waren. Steevast duidt ze hen aan als 'my new friends' of 'my Tea Party friends', en vaak ook als 'bright', 'thoughtful', 'highly intelligent', 'lively', 'vital', 'athletic', 'beautiful' of 'caring' (en nooit bijvoorbeeld als onnozel, onwetend, bekrompen of agressief, hoewel de lezer dat op grond van de geciteerde uitspraken regelmatig zou kunnen denken). Het boek is aan een aantal van die nieuwe vrienden opgedragen en aan het eind betuigt Hochschild nog eens haar diepe dankbaarheid voor hun 'grote persoonlijke warmte en vermaarde Zuidelijke gastvrijheid'. Het zal allemaal oprecht gemeend zijn en het strookt met de intentie van de schrijfster om tegenstellingen te overbruggen, onderling begrip te kweken en polarisatie tegen te gaan. De vraag is echter of al die warme gevoelens niet tot vertekening hebben geleid en verder reikende interpretaties in de weg hebben gestaan.

De vraag is vervolgens hoe de emoties en percepties van de betrokkenen geworteld zijn in hun ervaringen, en hoe die verbonden zijn met hun maatschappelijke positie en veranderingen daarin. Anders gezegd, welke maatschappelijke ontwikkelingen hebben op welke wijze de belevingswereld van de betrokkenen gevormd en veranderd? Of specifieker, in hoeverre en hoe corresponderen hun gevoelens van achteruitgang en achterstelling met feitelijke veranderingen waar ze direct mee te maken hadden? Die vragen worden in dit boek niet systematisch beantwoord, zodat uiteindelijk geen sociologische verklaring wordt gegeven voor

de opkomst van de Tea Party beweging die de nieuwe president van de Verenigde Staten heeft gebaard. Hochschild verwijst wel heel in het kort naar een aantal relevante ontwikkelingen: demografische verschuivingen die ertoe leiden dat 'blank' (Europees) Amerika langzamerhand een numerieke minderheid gaat vormen, en veranderingen in de richting van vermindering van machts- en statusongelijkheid langs lijnen van ras en geslacht die betekenen dat dit blanke Amerika, en speciaal het mannelijke deel daarvan, een deel van zijn voorrechten verliest. Er zijn dus – gegeven de aard van de groepsidentificaties – 'objectieve' gronden voor de gevoelens van achterstelling, die, zo kan verondersteld worden, des te heviger zijn naarmate de materiële onzekerheid toeneemt. Ook dat heeft een 'objectieve' basis in feitelijke ontwikkelingen, die bij Hochschild onderbelicht blijven: verlies van banen en bezit als gevolg van de crisis van 2008, voortdurende inkrimping van de werkgelegenheid in de industrie, langdurige stagnatie van inkomens bij de meerderheid van de bevolking gepaard aan een spectaculaire groei van rijkdom bij een kleine toplaag. De toename van economische ongelijkheid wordt door de aanhangers van de Tea Party niet opgemerkt (noch door de schrijfster) en is voor hen geen bron van zorg en verontwaardiging. Integendeel, ze identificeren zich met rijke ondernemers, bewonderen hen en zien geen enkel belangenconflict tussen deze economische elite en zichzelf. De elite waar men zich wel tegen keert is een heel andere: het conglomeraat van beroeps politici, bureaucraten en intellectuelen, die uitsluitend oog zouden hebben voor hun eigen belangen en die van minderheden ten koste van die van de meerderheid.

Toch valt goed te beargumenteren dat de toename van economische ongelijkheid sinds eind jaren zeventig wel degelijk een rol heeft gespeeld in de verbreiding van de rechtse massabeweging in Amerika, niet als motief maar als verklarende conditie. De groeiende ongelijkheid hield een machtsverschuiving in ten gunste van grote bedrijven en grote privébezitters, die er in toenemende mate in slaagden een beslissend stempel te drukken op de Amerikaanse politiek en meer in het bijzonder de koers van de Republikeinse Partij (zie bijv. Hacker en Pierson 2010). Een van de wegen waarlangs die beïnvloeding plaatsvond is de Tea Party, die niet louter een *grass roots* middenklassebeweging is, maar sinds haar ontstaan in 2009 financieel is gesteund, ideologisch gestuurd en op nationaal niveau gecoördineerd door grote bedrijven en privébezitters zoals de gebroeders David en Charles Koch, multimiljardairs en grootondernemers in de petrochemische industrie. Ook is de opkomst en verbreiding van de beweging niet los te zien van veranderingen in de mediawereld, die eveneens in verband te brengen zijn met de toegenomen economische ongelijkheid. Zo kon Fox News (sinds 1996) van mediamagnaat Rupert Murdoch de populairste tv-zender van Amerika worden door te appelleren aan wijdverbreide angsten, die vervolgens door een constante stroom van alarmerende en niet zelden valse berichten werden aangewakkerd en gearticuleerd. 'Watch a

day of Fox, and you will have the impression that illegal immigrants, criminals and badly behaving people of color are overrunning America. You will also get the impression that federal officials and liberals are constantly plotting to take away the rights and ruin the family finances of regular Americans – all to aggrandize themselves and take care of “freeloading” supporters’ (Skocpol en Williamson 2012: 202). Dat vat de opvattingen die Hochschild bij haar respondenten beluisterde voor een aardig deel samen.

De groeiende machtsconcentratie bij grote bedrijven en vermogensbezitters impliceert ook de verzwakking van tegenmachten, zoals vakbonden en gekozen politici die opkomen voor werknemers. Over dergelijke (mogelijke) tegenkrachten schrijft Hochschild vrijwel niets. Zo lijkt de Democratische Partij in Louisiana afwezig, tot ergens aan het eind van het boek de verrassende mededeling wordt gedaan dat een gouverneur van die partij onlangs de Republikeinse gouverneur heeft vervangen, nadat de laatste een verwoestend spoor van ingrijpende bezuinigingen had achtergelaten. In de methodologische appendix bericht Hochschild dat zij haar veldwerk was begonnen met het vormen van vier focusgroepen, waarvan twee bestonden uit aanhangers van de Tea Party en twee uit leden van de Democratische Partij. Kennelijk heeft ze daar vervolgens niets mee gedaan, om redenen die niet vermeld worden. Een vergelijking tussen groepen met verschillende politieke standpunten had wellicht meer inzicht kunnen geven in variaties en samenhangen tussen overtuigingen, emoties en ervaringen, en het beeld van Louisiana als een uiterst conservatieve, typisch ‘rode’ Amerikaanse staat kunnen nuanceren.

Rest de vraag welk licht de resultaten van deze studie zouden kunnen werpen op de opkomst en verbreiding van nationalistisch-populistische bewegingen elders in de wereld en met name in West-Europa. Veel van wat Hochschild schrijft komt overeen met kenmerken van die bewegingen en hun aanhangers: de sterke identificatie met de eigen natie, het gevoel achtergesteld te worden bij en bedreigd te worden door degenen die daar niet toe gerekend worden (etnische minderheden, immigranten, islamieten), de afkeer van een politieke en culturele ‘elite’ die deze buitenstaanders zou beschermen en voortrekken (zie bijv. Kochuyt en Abts 2012). Er zijn ook evidente verschillen. De groepen waardoor men zich het meest bedreigd voelt zijn niet dezelfde, waardoor het discours anders is. ‘Christelijk rechts’ met zijn nadruk op een strenge seksuele moraal is niet een steunpilaar van het populisme in West-Europa; zo doet de PVV zelfs een beroep op de Nederlandse tolerantie en ruimdenkendheid om zich af te zetten tegen de onverdraagzame en vrouwenonderdrukkende islam. Ook is hier niet zo’n sterke opwaartse identificatie met een economische elite van rijke ondernemers en bestuurders van grote bedrijven, en is de hoofdstroom van de beweging gericht op behoud of zelfs

uitbreiding van de verzorgingsstaat, voor zover die tenminste het 'eigen volk' ten goede komt.

In de emotionele grondstructuur en de sociale achtergronden daarvan treffen echter de overeenkomsten. Ervaringen van achterstelling en (relatieve) achteruitgang, van toenemende materiële onzekerheid en statusdegradatie versterken de neiging scherpe grenzen te trekken tussen de eigen (etnisch-nationale) groep en de anderen, de buitenstaanders, en genereren gevoelens van vijandschap tegen al diegenen die verondersteld worden deze buitenstaanders te bevoordelen: die algemene stelling is uit Hochschilds studie te destilleren en vindt daar, ondanks de genoemde beperkingen, een indringende uitwerking.

Literatuur

- Daalen, R. van (2009) De emotiesociologie van Arlie Hochschild. *Sociologie*, 5(1): 152-164.
 Hacker, J.S. en P. Pierson (2010) *Winner-Take-All Politics*. New York: Simon & Schuster.
 Kochuyt, T. en K. Abts (2012) De politieke kruisweg van een miskend volk. Over populistische beeldvormingen en de aanmaak van een kiespubliek. *Sociologie*, 8(1): 84-106.
 Skocpol, T. en V. Williamson (2012) *The Tea Party and the Remaking of Republican Conservatism*. Oxford: Oxford University Press.

Over de auteur

Nico Wilterdink is emeritus hoogleraar Sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Recente boekpublicaties van zijn hand zijn (met Ton Bevers, Bernard Colenbrander en Johan Heilbron) *Nederlandse kunst in de wereld. Literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013* (Nijmegen: Vantilt, 2015) en *Vermogensongelijkheid in Nederland. Ontwikkelingen sinds 1850* (Amsterdam: Van Gennep, 2015). Zie voor meer informatie: www.nicowilterdink.nl.

E-mail: n.a.wilterdink@uva.nl